

СУРЖИК ЯК МАРКЕР СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ: СТЕРЕОТИПИ VS РЕАЛЬНІСТЬ

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Анотація

Метою роботи є дослідження суржику не лише як лінгвістичного феномену, а як складного соціального маркера. У ході дослідження було проаналізовано стійкі стереотипи щодо зв'язку змішаного мовлення з низьким рівнем освіти та соціальним статусом, а також зіставлено їх із сучасними реаліями побутового та публічного спілкування в Україні.

Ключові слова: суржик, соціолінгвістика, соціальний статус, мовна стійкість, мовний стереотип, ідентичність.

Abstract

The aim of this study is to examine surzhyk not only as a linguistic phenomenon, but also as a complex social marker. The research analyzes persistent stereotypes linking mixed speech with a low level of education and social status, and compares them with contemporary realities of everyday and public communication in Ukraine.

Keywords: surzhyk, sociolinguistics, social status, language resilience, linguistic stereotype, identity.

Вступ

Суржик традиційно сприймався в українському суспільстві як ознака недостатньої освіченості або «сільського» походження. Проте сьогодні це явище виходить за межі суто лінгвістичної помилки, стаючи елементом стилізації, засобом експресії або навіть свідомим вибором певних соціальних груп. Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення ролі суржику в процесі формування сучасної національної ідентичності.

Аналіз досліджень і публікацій

Протягом останніх років суржик як соціолінгвістичне явище перебуває у сфері уваги українських мовознавців і вивчається у різних наукових аспектах від структурно-лінгвістичного до соціально-психологічного. Л. Масенко наголошує на проміжному статусі суржику між мовою й «язиком», вважаючи його результатом історичних мовних контактів та русифікаційних процесів, таким чином, суржик постає як наслідок соціокультурних трансформацій, а не індивідуальної мовної некомпетентності [1]. У працях О. Селіванова [2], О. Бріцина, С. Головащук [3] потрактовують суржик як один із проявів мовної варіативності та динаміки мовної системи, що функціонує в умовах білінгвізму, вбачаючи його зв'язок із комунікативними потребами мовців та їхньою адаптацією до різних соціальних середовищ. Окремий аспект проблеми репрезентований у розвідках Л. Ставицької, яка виявляє взаємодію суржику з іншими ненормативними формами мовлення та його роль у формуванні мовної експресії [4]. Ранні дослідження В. Труб зосереджені на аналізі суржику як форми мовної взаємодії, що виникає внаслідок інтенсивного контакту мов і відображає закономірності змішування мовних систем [5]. Натомість у новіших роботах, зокрема у дослідженні О. Хмелькова, увага зміщується до психологічних аспектів мовної стійкості в умовах білінгвізму, де суржик може виконувати адаптивну функцію в процесах мовної ідентифікації [6].

Отже, сучасний науковий дискурс виявляє еволюцію підходів до інтерпретації суржику: від сприйняття його як «мовного відхилення» до розгляду як багатоаспектного соціолінгвістичного явища, що виконує низку адаптивних, ідентифікаційних та комунікативних функцій. Це створює підґрунтя для переосмислення ролі суржику як маркера соціального статусу в умовах сучасного українського суспільства.

Метою нашої роботи є аналіз суржику як соціолінгвістичного феномену та маркера соціального статусу, виявлення трансформації усталених стереотипів щодо суржика та особливостей функціонування змішаного мовлення в сучасному комунікативному просторі України.

Результати дослідження

Дослідження феномену суржику в сучасних соціокультурних умовах свідчить про поступову ерозію традиційного уявлення про нього як про винятково «низький» мовний код. Протягом десятиліть у суспільній свідомості панував стійкий стереотип, що пов'язував використання змішаних мовних форм із маргіналізацією, відсутністю якісної освіти або низьким соціальним статусом носія. Проте аналіз актуального комунікативного простору України демонструє іншу реальність: на разі суржик трансформувався у складний інструмент соціальної взаємодії, який часто використовують цілком свідомо навіть представниками інтелектуальних та творчих верств.

Важливим аспектом є те, що сьогодні суржик часто виконує роль «комфортного перехідного середовища» для людей, які перебувають у процесі зміни основної мови спілкування. У таких випадках він є не ознакою безграмотності, а свідченням активної мовної трансформації та пошуку ідентичності. Крім того, у молодіжному середовищі спостерігають явище так званого «іронічного суржику», де навмисне використання русизмів або спотворених форм слугує засобом створення певного стилю, підкреслення неформальності ситуації або вираження протесту проти надмірної академічності, що перегукується з ідеєю використання спеціалізованих інструментів для оптимізації процесів, як це описано в контексті векторних обчислень для підвищення швидкодії.

На особливу увагу заслуговує присутність суржику в публічному дискурсі, де він став помітною складовою іміджу багатьох впливових особистостей. Сучасні інфлюенсери та медіа-персони використовують елементи змішаного мовлення як ефективний засіб для подолання дистанції між автором та аудиторією. Наприклад, популярний блогер та волонтер Ігор Лаченков (Лачен) у своїх дописах та розмовному контенті часто вживає окремі суржикові конструкції, що робить його мовлення «живим» та зрозумілим для широкого загалу, і при цьому ніхто не піддає сумніву його високий соціальний статус чи інтелект. Аналогічний підхід демонструє Олексій Дурнев, який у своїх шоу свідомо гіперболізує використання суржику для досягнення комічного ефекту або підкреслення абсурдності певних ситуацій. Також можна згадати Михайла Лебігу, чие мовлення є органічним поєднанням діалектизмів, суржику та молодіжного сленгу; для його мільйонної аудиторії це є маркером широти та «справжності», що в сучасній цифровій культурі цінується значно вище за стерильну літературну нормативність. Навіть у музичній індустрії артисти, як-от *Kugan & Agregat* або *Latexfauna*, роблять суржик частиною своєї естетики, перетворюючи його з «мовної хвороби» на об'єкт мистецького осмислення. Таким чином, суржик у 2026 році остаточно закріпився як багатофункціональний маркер, що може сигналізувати про іронію, солідарність або етап мовної адаптації, повністю руйнуючи старі соціальні ієрархії.

Окремим аспектом є психологічний чинник сприйняття суржику в цифровому просторі. У той час як літературна мова часто асоціюється з офіційністю, дистанцією та певною "стерильністю", суржик підсвідомо аудиторія сприймає як маркер широти (*authenticity*). Це створює парадоксальну ситуацію: інфлюенсери, які використовують змішане мовлення, отримують вищий рівень лояльності, оскільки їхній образ не здається штучно сконструйованим. Такий ефект «свого хлопця» дозволяє блогерам, як-от Михайло Лебіга, збирати мільйонні донати на ЗСУ, адже його мова – це мова звичайної людини в екстремальних обставинах, що викликає прямий емоційний відгук.

Важливим вектором аналізу є зміна концепції «мовного престижу». Якщо раніше престижність визначалася суворим дотриманням літературної норми (що часто сприймалося як штучний бар'єр), то в сучасних реаліях престижним стає «динамічне мовлення». Це здатність носія вільно перемикатися між різними мовними регістрами залежно від ситуації. Використання суржику тут свідчить не про обмеженість словникового запасу, а про високу комунікативну гнучкість. Наприклад, у професійному середовищі людина може використовувати бездоганну ділову мову, а в публічному просторі (*Instagram*, *TikTok*) свідомо переходити на суржик для створення ефекту довірчої розмови «без краваток».

Варто також звернути увагу на роль суржику у військовому середовищі. У бойових умовах швидкість передачі інформації є критично важливою, і використання «гібридних» форм часто дозволяє більш лаконічно висловити думку або надати команді доцільного емоційного забарвлення. З такого погляду суржик постає не ознакою браку освіти, а інструментом адаптації мови до надскладних комунікативних завдань. Це вкотре підтверджує тезу щодо мови як динамічної «живої» системи, яка самостійно оптимізується для розв'язання актуальних проблем соціуму.

Відзначимо й роль суржику як інструмента «м'якої українізації». У регіонах, де протягом тривалого часу домінувала російська мова, суржик стає першим кроком до повернення в українське мовне поле. Він дозволяє людині інтегруватися в національний контекст, уникаючи «мовного паралічу» – страху зробити помилку перед носіями ідеальної літературної норми. Таким чином, суржик сьогодні

виконує важливу державницьку функцію, розширюючи межі використання українських лексем та граматичних конструкцій там, де раніше вони були повністю відсутні. Це є підтвердженням того факту, що сучасна мовна реальність є набагато складнішою за старі підручникові схеми, і суржик у ній посідає місце важливого соціального медіатора.

Також важливо розрізняти «суржик деградації» та «суржик експансії». Якщо раніше це було результатом русифікації, то сьогодні ми все частіше спостерігаємо зворотний процес – вкраплення українських слів у російськомовний побут (так званий «лагідний суржик»). Тобто можна стверджувати, що суржик вже не є символом поразки української культури, а навпаки – став плацдармом для її наступу, і на сьогодні сучасний соціальний статус носія суржику визначається не самим фактом змішування мов, а контекстом та метою такого вживання: від іронічного інтелектуального «стьобу» до щирої спроби перейти на державну мову.

Висновки

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що суржик в сучасній Україні втратив статус однозначного маркера низького соціального походження чи браку освіти. Аналіз комунікативних практик у цифровому та реальному просторах дозволяє стверджувати, що стереотип про «мову маргіналів» поступається місцем розумінню суржику як багатофункціонального соціолінгвістичного інструменту. Використання змішаних форм популярними інфлюенсерами, військовими та творчою інтелігенцією доводить, що соціальний статус сьогодні визначається не стерильністю мовлення, а змістом повідомлення, інтелектуальним капіталом мовця та його здатністю до щирої комунікації.

Суржик часто виступає «зоною безпеки» при переході з російської на українську мову, мінімізуючи психологічний бар'єр перед помилками. Водночас «іронічний суржик» став невід'ємним елементом сучасного гумору та медіа-стилістики, де він слугує засобом деконструкції старих ієрархій та вираженням культурної незалежності.

У 2026 році суржик сприймають як динамічне мовне явище, що відображає живі процеси формування нової української ідентичності, де довіра та автентичність важать більше за формальну відповідність підручковим нормам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. – К.: Видавничий дім «Кисво-Могилянська академія», 2011. – 135 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
3. Бріцина О., Головащук С. Суржик як соціолінгвістичний феномен // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 65–72.
4. Ставицька Л. О. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, жаргонізми. – К.: Критика, 2008. – 454 с.
5. Труб В. М. Явище «суржику» як форма мовної взаємодії // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 46–58.
6. Хмельков О. С. Соціальна психологія мовної стійкості в умовах білінгвізму // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2021. – № 2. – С. 88–94.

Крупський Андрій Вікторович – студент групи 2БС–256, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: 04-25-074@vntu.edu.ua

Пустовіт Тетяна Миколаївна – канд. філол. наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, e-mail: pustovit_tetyana@vntu.edu.ua

Pustovit Tetyana N. – Cand. Sc. (Philology), Associate Professor of Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa pustovit_tetyana@vntu.edu.ua

Krupskiyi Andrii V. – student of group 2SS–25b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnitsia National Technical University, Vinnitsia, e-mail: 04-25-074@vntu.edu.ua